

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

VR./ riksåklagaren ang. grovt rattfylleri

(Svea hovrätts dom den 7 januari 2022 i mål B 76-20)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att svara skriftligen på överklagandet.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

VR har dömts för grovt rattfylleri till fängelse en månad.

Det är ostridigt att VR fört bil efter att ha intagit alkoholhaltiga drycker i sådan mängd att alkoholkoncentrationen i hans blod under eller efter färden uppgick till 1,43 promille. Det är också ostridigt att VR innan färden använt Zolpidem, som är narkotika. Han har dock inte dömts för drograttfylleri eftersom han i egenskap av läkare skrivit ut preparatet till sig själv och det heller inte är visat att han överdoserat preparatet.

Hovrätten har i likhet med tingsrättens ordförande funnit att VRs invändning om att han saknat uppsåt eftersom han kört bilen i sömnen framstår som obefogad och att han därför ska dömas för grovt rattfylleri.

Överklagandena till Högsta domstolen

VR yrkar att han ska frikännas från ansvar eller, i andra hand, att påföljden ska sättas ned.

Han begär ersättning för sina rättegångskostnader i samtliga instanser i händelse av frikännande dom.

VR menar att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hur en invändning om att en gärning skett i sömnen ska

hanteras och värderas. Även i vilka fall expertutlåtande bör inhämtas av åklagaren.

Grunderna för min inställning och min bedömning

Ansvar för rattfylleri kräver att gärningspersonen har uppsåt i förhållande till att han eller hon för ett motordrivet fordon efter att ha förtärt alkoholhaltiga drycker i sådan mängd att alkoholkoncentrationen under eller efter färden uppgår till minst 0,2 promille i blodet och vid grovt brott minst 1,0 promille i blodet (4 § och 4 a § lagen [1951:649] om straff för vissa trafikbrott, TBL, och 1 kap. 2 § brottsbalken).

En grundläggande förutsättning för uppsåt är att gärningspersonen befunnit sig i ett medvetet tillstånd (se ”Vanföreställningen” NJA 2020 s. 169). En medvetslös person eller en person som befunnit sig i koma eller sömn kan inte utföra en uppsåtlig gärning. Det är åklagaren som ska bevisa att uppsåt föreligger. Det saknar för denna grundläggande förutsättning betydelse huruvida gärningspersonen själv vållat sitt tillstånd av omedvetenhet.(se NJA 2011 s. 563 och ”Samurajsvärdet” NJA 2012 s. 45 p. 11-13).

Tingsrättens ordförande (som var skiljaktig beträffande motiveringen och vars bedömning hovrätten instämt i med anmärkningen att det varit fråga om en körsträcka om i vart fall 7 km) har uttalat bl.a. följande.

Jag anser att bedömningen i förevarande fall måste ta sin utgångspunkt i att sömngångarbetenden som innefattar komplext handlande som att köra bil en längre sträcka i sig framstår som extremt sällsynt. Av den skriftliga bevisningen framgår det att det rört sig om en sträcka överstigande 16 km. Redan av det skälet anser jag att det är mycket osannolikt att VR skulle ha förmått att lämna lägenheten med sina bilnycklar för att ta sig till sin bil i ett flerbilsgarage och där öppna den gallergrind som omgärdade bilen och därefter genomfört hela körningen i sömnen.

Liksom majoriteten anser jag att utredningen ger vid handen att VR måste ha varit vaken när han hade kontakt med vittnena MK och KW, vilket klart motsäger VRs berättelse om förloppet efter trafikolycka/kollisionen. MKs uppgifter om att VR framstod som desorienterad och i det närmaste okontaktbar kan mycket väl ha sin förklaring i att VR vid detta tillfället var mycket berusad och dessutom precis orsakat en trafikolycka. Den omständigheten att VRs bil hamnade mitt i rondellen och att bilen uppenbarligen inte gick att köras därifrån talar för att kollisionen skedde med betydande kraft och hastighet. Att VR därefter, innan sina startförsök, har gått runt bilen för att inspektera skadorna talar enligt min mening starkt emot att han befann sig i ett sovande tillstånd såväl vid denna tidpunkt som under den föregående färden.

Av KWs uppgifter om vad VR skulle ha berättat för honom drar även jag slutsatsen att det inte finns någonting i dennes berättelse som talar för att VR då varit av uppfattningen att denne kört i sömnen. Det framgår även enligt min mening att VR haft faktiska minnesbilder från bilfärden, vilket talar emot att han skulle ha kört bilen i sömnen.

Utifrån det jag redogjort för ovan anser jag att VRs invändning om att han kört bilen i sömnen framstår som obefogad. VR ska därför dömas för gärningen som ska bedömas som grovt rattfylleri. I fråga om påföljd och andra frågor gör jag samma bedömning som majoriteten.

Jag instämmer i ovan bedömning och anser att hovrättens dom ska stå fast.

Prövningstillstånd

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Som jag angett ovan är det en grundläggande förutsättning för ansvar att domstolen finner det utrett att gärningspersonen varit i tillräcklig grad medveten om sitt handlande för att uppsåt ska anses föreligga. Det saknar därvid betydelse huruvida gärningspersonen själv vållat sitt tillstånd av omedvetenhet, t.ex. sömn.

En fråga av intresse är hur en invändning om att en åtalad gärning har skett i sömnen ska behandlas och värderas. En jämförelse kan då göras med innebörden av åklagarens beviskyldighet i förhållande till olika former av ansvarsfrihetsgrunder och liknande invändningar från den tilltalade. Beviskravet vid sådana invändningar har prövats vid flera tillfällen av Högsta domstolen.

I rättsfallet ”Samurajsvärdet” NJA 2012 s. 45 uttalar Högsta domstolen bl.a. följande under rubriken ”Beviskravet vid invändning om att gärningen var tillåten på grund av nödvärn, nød eller någon annan grund som utesluter rättsstridighet”.

14. Åklagaren har bevisbördan även för att den tilltalades gärning var otillåten. Detta innebär att åklagaren ska bevisa att den tilltalade exempelvis inte handlade i en nödvärns- eller nödsituation. Att motbevisa en invändning om nödvärn eller nød kan i vissa situationer vara ganska besvärligt. Vad det är fråga om är ju att bevisa att en viss situation inte har förelegat. Finns det inget som stöder påståendet om att det har rört sig om en nödvärns- eller nödsituation kan en invändning av detta slag dock ofta lämnas utan avseende. Är förhållandena däremot sådana att det kan ha rört sig om ett handlande i nödvärn eller nød måste motbevisning föras. Åklagarens uppgift blir då att åberopa bevisning av sådan styrka att invändningen framstår som

obefogad. Beviskravet är här något lägre än vad som i allmänhet gäller i brottmål (se NJA 1990 s. 210).

I underrättspraxis finns exempel på såväl friande som fällande domar där invändningen om bristande uppsåt på grund av sömn har förts fram. Av formuleringarna i de domarna kan, liksom i förevarande mål, utläsas att den bevisregel som Högsta domstolen formulerat ovan torde ha tillämpats även i dessa fall, vilket framstår som en rimlig ordning.

VR har i sitt överklagande anfört att åklagaren borde ha låtit inhämta utlåtande från någon expert på sömnstörningar och menar att det är en brist i utredningen att så inte skett i detta fall. Jag kan därvid konstatera att den ledande experten på området (professor emeritus JH) numera gått i pension och förklarar att han inte längre är tillgänglig för uppdrag som sakkunnig i domstolarna. Någon ersättare för honom finns enligt uppgift inte heller.

Jag vill dock framhålla att det en expert på sömnstörningar kan bidra med är att konstatera att det finns forskning som ger stöd för att personer som lider av s.k. somnambulism kan utföra relativt avancerade handlingar i sömnen, såsom att köra bil, laga mat eller genomföra sexuella handlingar, men att detta är mycket ovanligt. Även att det finns vissa läkemedel, exempelvis Zolpidem, som har rapporterade biverkningar i form av sömngång och att det därvid också har rapporterats om användare som kört bil i sömnen efter intag av läkemedlet ifråga. En sakkunnig kan dock svårligen uttala sig i frågan om den åtalade gärningen begåtts i sömnen. I den frågan måste domstolen pröva om den bevisning åklagaren lagt fram motbevisar den tilltalades påstående om bristande uppsåt på grund av sömn.

Som jag angett ovan hanteras prövningen av invändningar om att en gärning begåtts i sömnen relativt enhetligt i underrättspraxis. Högsta domstolens praxis ger dock inte någon närmare vägledning i vilken bevisstyrka som orden ”framstår som obefogad” är avsedd att ge uttryck för. Mot bakgrund härav och då invändningar om att gärningar skett i sömnen är relativt vanligt förekommande är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen uttalar sig i frågan om hur en invändning om att en åtalad gärning skett i sömnen ska hanteras och värderas.

Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och med mina synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall prövningstillstånd meddelas.

Petra Lundh

My Hedström

Kopia till:

Utvecklingscentrum

Norrorts åklagarkammare i Stockholm (AM-19499-19)

Kammaråklagaren Emmy Palmén